

בית כנסת "אדרת אליהו" ע"ש הח' אליהו בן הח' ראובן משה קליין ז"ל

עלי אדרת אליהו

בס"ד, שבת פרשת נח
גיליון 269 חשון תשפ"ו

בגיליון זה:

חזל"ש

רב הקהילה, הרב אסף הר-נוי
האם צריך לאכול סעודה שלישית

בשבתות החורף הקצרות?

רב הקהילה, הרב אסף הר-נוי

ואלה תולדות ספר התנ"ך המודפס

יואל קוטנר

חודש חשוון ומידת הגבורה

יהודה ליבוביץ

אנעים זמירות

סמי ויינדלינג

ברכות הודאות והודעות

הוועד

חזל"ש

החזרה לשיגרה היא תמיד קשה.

טבעו של האדם לשמוח מהתקופות והימים שיש בהם חופש. האדם שמח כהשיגרה נשברת והוא לא צריך לעבוד.

אך האמת היא שהאדם נולד בשביל לעבוד, לשם כך באנו לעולם- בשביל לתקנו.

העבודה חשובה גם ברוחניות וגם בגשמיות, היא מסמלת שאנחנו בריאים, רעננים וחזקים למלא את ייעודנו.

העבודה שלנו מצדיקה את קיומנו כאן עלי אדמות.

אחת המעלות אותן מצוין דוד המלך בספר תהלים היא יגיעו של האדם- "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך", ובתוך כך נוסיף גם קומה בקודש, לרומם ולקדש את עבודתנו.

חורף בריא לכולם,

באהבה רבה,

אסף הר-נוי

האם צריך לאכול סעודה שלישית בשבתות החורף

הקצרות?

הרב אסף הר-נוי - רב הקהילה

שאלה: בשבתות החורף הקצרות עולה שוב ושוב השאלה על חובת קיום שלוש סעודות בשבת. בשבתות אלו שהימים קצרים, לעיתים קשה לאכול סעודה נוספת לאחר סעודת הצהריים ויש לשאול האם יש חובה גם אז לאכול סעודה שלישית? ואם כן כיצד מקיימים אותה?

הדין ההלכתי:

חז"ל הדגישו במאוד מאוד את המעלה הגדולה של המקיים שלוש סעודות בשבת ואמרו: "כל המקיים שלוש סעודות בשבת ניצול משלוש פורעניות: מחבלו של משיח, מדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג"¹.

חיוב קיום שלוש הסעודות בשבת לרוב הפוסקים הוא מדרבנן, והוא נלמד מכך שכאשר דיברה התורה על ה"מן" שירד מן השמים- הוזכרה שלוש פעמים המילה- 'היום': "וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶכְלֶהוּ הַיּוֹם כִּי שֶׁבֶת הַיּוֹם לֵה' הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֶהוּ בַשָּׂדֶה"². אם כן, מדובר במצווה חשובה מדברי חכמים, שמלבד מהמעלות המוזכרות בה, הרי שיש חיוב לקיימה ככל מצווה שאמרו חכמים- כהדלקת נרות בחנוכה וכמו מצוות הסעודה בפורים.

זמנם של שלוש הסעודות מחלק את יום השבת לשלושה חלקים: סעודה ראשונה מקיימים לביל שבת, את השנייה ביום השבת בשחרית עד חצות, ואת הסעודה השלישית מחצי שעה אחר חצות היום ועד השקיעה³.

"סעודה", בדרך כלל, היא ארוחה שנאכל בה לחם, שהוא עיקר מזונו של האדם ויש לו חשיבות רבה יותר מכל מאכל אחר. מלבד הפת, יש מצווה להוסיף לכל סעודה וסעודה מאכלים ומטעמים נוספים, כפי יכולתו, בשביל לענג את השבת. לכן, לכתחילה יש לקיים את מצוות סעודה שלישית עם אכילת פת. אולם, בשונה משתי הסעודות האחרות בשבת, בהם הפת הכרחית⁴, הרי שלגבי סעודה שלישית מצינו דעות בראשונים הסוברות שניתן לקיים סעודה זו בדברים אחרים- מיני מזונות, בשר ודגים או פירות. לפיכך, מי שאין לו לחם לסעודה שלישית, או שקשה לו לאכול לחם, יכול בדיעבד לקיים את מצוות סעודה שלישית במיני מזונות. ואם אין לו מזונות יאכל בשר או דגים ואם גם זה אין לו- יאכל פירות.

הגם שקשה הדבר בשבתות חורף לאכול סעודה נוספת זמן קצר לאחר הסעודה השנייה- נכון שכל אדם יתכנן את אכילתו כך שיוכל לאכול את הסעודה השלישית עם פת, לתיאבון.

¹ בבלי, שבת קיח, א'. כל מילת "היום" היא כנגד סעודה, שהרי הפסוק עוסק במצוות האכילה. ומכאן למדו חכמים שיש מצווה לאכול ג' סעודות בשבת.

² שמות טז, כה. ע"פ הגמ' בשבת קיז:.

³ שו"ע, או"ח, סימן רצא'.

⁴ שו"ע, או"ח, סימן רעד, ד'.

ומספיק אפילו שיאכל מעט יותר משיעור 'כביצה'⁵ לחם ובכך קיים את המצווה. ובדיעבד, יכול להסתפק אף ב'כזית' לחם.

הלכה למעשה: מצווה מדברי חכמים לאכול שלוש סעודות בשבת, ויש מעלה גדולה בדבר. נכון לכתח' שיתכנן אדם את סעודותיו, בעיקר בשבתות החורף הקצרות, כך שיגיע עם רצון לאכול בכל אחת מהסעודות. גם סעודה שלישית יש לקיים לכתחילה ע"י אכילת "כביצה" פת שהיא כגודל של חצי פרוסת לחם רגילה. אולם, למי שאין לחם או שקשה לו לאכול לחם- אפשר בדיעבד לקיים את מצוות סעודת שלישית על ידי שיאכל מאכלי מזונות, ואם גם זה אין לו יכול לקיימה ע"י אכילת בשר ודגים, ואם גם זה אין לו- יאכל פירות.

ואלה תולדות ספר התנ"ך המודפס

יואל קוטנר – ע"פ מאמר של דניאל ליפסון

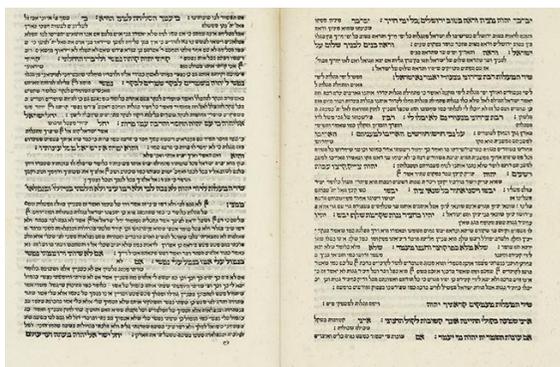

ארבעה ועשרים
ספר התנ"ך השלם – 4 כרכים
ונציה - 1517

כידוע, הספר המודפס הראשון בהיסטוריה היה התרגום הלטיני של התנ"ך והברית החדשה גם יחד. הוא הודפס בגרמניה בשנת 1455 לערך, בידי יוהנס גוטנברג, ממציא מכונת הדפוס. למרבה הפלא, כשהחלו היהודים בהדפסת ספרים, ספר התנ"ך לא היה מן הראשונים שראו אור. אלא, המדפיסים היהודים בחרו להשקיע את זמנם וכספם דווקא בהדפסת פירושים למקרא - רש"י והרמב"ן, וארבעה טורים ופסקי הלכה. מדוע לא המקרא עצמו? ייתכן שסימיני הניקוד וטעמי המקרא היוו אתגר טכנולוגי משמעותי לתעשיית הדפוס שהייתה אז בתחילת דרכה. בנוסף, כתב-יד של התנ"ך היו נפוצים ולכן העדיפו המדפיסים לעסוק בטקסטים אחרים. כעשרים שנה מאוחר יותר, בשנת 1477, היה ספר תהלים הראשון שהודפס בידי יהודים בבולוניה עם פירושו של הרד"ק. בכל עמוד הופיע פסוק ואחריו פירושו, בשונה מן הפורמט המקובל כיום. בפרקים הראשונים היה ניקוד אך המדפיסים ויתרו עליו בהמשך עקב הקושי הטכני הרב.

⁵ שיעור "כביצה" לבני אשכנז המודדים על פי נפח הוא פעמיים כזית, דהיינו 28 סמ"ק² שהוא נפח של כ-2 קופסאות גפרורים רגילות, שהוא גודל של **כחצי פרוסת לחם פרוס רגיל**. לבני ספרד המדידה נעשית על ידי משקל- וכל פת לפי משקלה.

ספר תהלים עם פירוש הרד"ק – בולוניה 1477

כעבור 11 שנים, בשנת 1488, הודפס לראשונה תנ"ך שלם ומנוקד בבית הדפוס של משפחת סונסינו בצפון איטליה. במהלך שלושים 30 לאחר מכן, הודפסו כ-60 ספרים של חמישה חומשי תורה והתנ"ך אך ברובם, לא בשלמותם.

בשנת 1511 (לפי המשוער), יצא לאור חומש עם פירוש רש"י ותרגום אונקלוס, בידי המדפיס הנודע דניאל בומברג בוונציה. דף השער המקורי אבד, ולכן תיארוך ההדפסה נעשה לפי עותק משוחזר שבו הופיע השנה 1511 והסמל של המלך הנרי הרביעי מצרפת. אף שהשער אינו מקורי, משערים כי ההדפסה אכן בוצעה סמוך לשנה זו.

חמישה חומשי תורה וצוניה 1511

בשנת 1515, קיבל בומברג רישיון להדפיס את התנ"ך השלם. שנתיים מאוחר יותר, הוא ושותפו, פליקס פראטנסיס (יהודי מומר), הוציאו לאור את התנ"ך השלם בשתי מהדורות כמעט זהות: אחת נועדה לקהל היהודי והשנייה לקהל הנוצרי, עם הקדשה לאפיפיור. זו הייתה הפעם הראשונה שבה הודפס תנ"ך שלם הכולל תרגום לארמית ולפחות פירוש אחד לכל ספר. פירוש רש"י צורף לחומש, ופירוש רד"ק לספרי הנביאים. פראטנסיס הנהיג שני חידושים חשובים שנשמרו עד ימינו: חלוקת התנ"ך לפרקים לפי החלוקה הנוצרית וחלוקת ספרי שמואל, מלכים ודברי הימים לשני חלקים, כל אחד.

בשנת 1524, הוציא מהדורה חדשה בשם "השער החדש", בעריכתו של יעקב בן חיים אבן אדוניה, יהודי מלומד מטוניס. בן-חיים שאף למהדורה מדויקת מזו של פראטנסיס, וביסס את עבודתו על כתב-יד מזרח תיכוני שנחשב מהימנים. חידושו המרכזי היה הכללת המסורה שעברה מדור לדור בתוך מהדורתו. כידוע, המסורה היא התקן האוניברסלי של דיוק ואחידות בכתבי הקודש שבא לידי ביטוי בניקוד, בטעמי הקריאה ובהגייית מלים מסוימות בשונה מהכתוב. באותיות מיוחדות זעירות וגדולות וכד'. בן-חיים ערך את מהדורת התנ"ך שלו בהתאם להוראות המסורה וגם הוסיף את פירושו של אבן-עזרא בחלקים מסוימים. הוא שינעו בומברג בחשיבות שילוב המסורה והוצאתה לאור בגין חידוש זה. בן-חיים חיבר הקדמה בכרך הראשון מתוך הארבעה של "שער השם החדש" ובה הוא

חודש חשוון ומידת הגבורה

יהודה ליבוביץ (מבוסס על רעיון של הרב לונדין)

איתרע מזלו של חודש חשוון להתפס בתודעה הציבורית כחודש אפורי וסתמי. שגרת ימי החול החוזרת אלינו לאחר החגים בנוסף למזג האוויר הקודר, גורמים לרבים לחוש בו תחושת שיממון ועצבות. אף שמו של החודש "מר חשוון" מצלצל כמלא מרירות - מה שמקבע סופית את החודש כפרק זמן אשר מצפים לסיימו.

בנבואה ובדברי חז"ל אנו מוצאים גישה שונה לחלוטין למהותו של חודש חשוון: במלכים א (ו, לז-לח) נכתב: "בִּשְׁנֵה הַרְבִּיעִית יָסַד בֵּית ד' בִּירַח ז'ו (אייר): וּבִשְׁנֵה הָאֶמֶת עֲשָׂה בִּירַח בּוֹל (חשוון) הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי כָּלֵה הַבַּיִת לְכָל דְּבָרָיו וְלְכָל מִשְׁפָּטָיו וַיִּבְנֶהוּ שְׁבַע שָׁנִים" כלומר, בית המקדש הראשון החל להבנות בחודש אייר והסתיים בחודש חשוון המכונה "בול".

מדוע נקרא שמו של חודש חשוון "בול"?

המדרש בתנחומא (פרשת נח, יז) מלמדנו כי השם 'בול' נגזר מן המילה 'מבול'. על פי המדרש, לאחר המבול הגדול בימיו של נח, מידי שנה בשנה בחודש חשוון "היו עושין אותם המים רושם בעולם" - התקדרו העננים ונוצר חשש לחידושו של מבול אשר יכחיד את המין האנושי. כך התקבע השם "בול" ככינוי לחודש חשוון. הדברים התנהלו באופן זה עד אותה שנה בה "עמד שלמה ובנה את בית המקדש" ובזכות כך חדל חודש חשוון להיות חודש מאיים. כלומר חודש זה מחד - אוצר בתוכו פוטנציאל של מבול, ומאידך - פוטנציאל בנייה של בית המקדש המונע את המבול.

מבול עניינו בלילה, שטף מים אדיר השוצף ללא אבחנה. המים היורדים אלינו מן העליונים מביאים אמנם חיים לעולם - אך בהגיעם ללא הגבלה יוצרים הם הרס ומוות. בדור המבול "לא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל" (סנהדרין קח, א) - קלקולם התבטא בחוסר אבחנה והבדלה בין רכוש האדם ורכוש זולתו, ואף בעלי החיים נמחו "כי נזקקין לשאינן מינן" (רש"י בראשית ו, יב). יוצא מכאן כי דור המבול הוא דור טשטוש הצורה, כְּאֹסֶ ללא גדרים וללא גבולות אשר כמידתו נגמל לו - מחיקה מעל פני האדמה על ידי המבול המהרס את המציאות כולה.

ההיפך ממידת הבליה והטשטוש הינה מידת הגבורה. מידת הגבורה מוגדרת על ידי הרב קוק (עולת ראה א, עמ' שפג): כמידה "הנותנת קצב וגבול לכל כח לאמור עד פה תבא, רק עד הגבול שיועיל לשכלול הבריאה ולא להרסה". מידת הגבורה הינה תיעול השפע האלוהי המגיע ממרומים וצמצומו אל תוך מסגרות המציאות הארצית - יכולת ההבדלה, העמדת הגבולות. ברכת 'אזר ישראל בגבורה' לדוגמה, נתקנה במקורה בעת לבישת החגורה (ברכות ס, ב) - חלק הלבוש המבדיל בין הצד העליון לצד התחתון באדם.

בחודש חשוון אנו מתחילים לבקש בתפילה "ותן טל ומטר לברכה". יש לדייק כי חז"ל, ברצונם להתייחס לתופעת הגשמים, משתמשים במטבע הלשונית "גבורות גשמים" (ברכות כו, ב) ולא 'ירידת גשמים' או 'נתינת גשמים' - כלומר ישנו בגשם יסוד המבטא גבורה. הגשם מבטא את השפע השמימי המוגר לעולם בצורה מדודה. נזל החיים מרווה את הקרקע דווקא על ידי צמצומו לטיפות קטנות, הגבורה היא בהעמדת הגבולות כנגד 'הזרימה המבולית' חסרת הבקרה והשליטה. חודש חשוון הינו חודש הגשם - חודש הגבורה, לכן נוספה לשמו 'מר'. המילה 'מר' אין משמעותה מרירות אלא 'טיפה' כלשון הנביא (ישעיה מ, טו): "הן גוים כמר (רש"י - כטיפה) מדלי", כלומר חודש 'מרחשוון' משמעותו יכולת האבחנה בין טיפה לטיפה, העמדת הגדרים הבונים את המציאות.

לאחר חודש תשרי העמוס חגים קיים הכרח להוריד את האידיאלים העליונים לחיי היומיום. בחודש בו הסתיימה בניית בית המקדש - המקום הנותן את המשמעות לערכים כולם, הבית המעמיד את גבולות המציאות והמכפר על חטא המבול שבכל דור - אנו מתמודדים עם השגרה האפורה והחדגונית. חודש חשוון נותן לנו את ההזדמנות להביא לידי ביטוי את מידת הגבורה, 'להגשים' את האידיאלים וליישם את אשר ספגנו בימי הארת החגים. הכוחות שנאגרו בנו בימי הקיץ - בסבב המועדים אשר החל בפסח והסתיים בסוכות - פורצים בימי החורף הארוכים הקוראים לנו להתגבר ולנצח.

אנעים זמירות

סמי ויינגלינג

לקראת תחילת אמירת "שיר הכבוד", המכונה גם "אנעים זמירות" על ידי בנינו שלומי, חשבתי לשתף קצת על מקור השיר המיוחד, ומשמעותו. אני זוכר בהיותי נער בן ארבע-עשרה בערך, הרב של הבית הכנסת שבו התפללתי בשטרסבורג הציע להפסיק לבקש מקטן (הכוונה ילד מתחת לגיל שלוש-עשרה) להגיד אנעים זמירות בבית הכנסת, בשל הקדושה העליונה של השיר! להגיד את האמת, דעת אותו רב גם נמצאת גם אצל המהר"ל מפראג או אצל הגאון מוילנה. אכן הפיוט "אנעים זמירות" הועבר מאמירה על בסיס יומי לאמירה על בסיס שבועי בשבתות, עם פתיחת ההיכל, ורק במניין, בשל קדושתו. נוסף גם שבחלק מבתי כנסת הוא גומר את שיר הייחוד שנאמר לאחר תפילת כל נדרי בערב יום כיפור, ובחלק מבתי כנסת אפילו הרב של המקום אומר אותו ולא ילד, מה שמדגיש את מעמד הפיוט.

קוראים לו "שיר הכבוד", כי במקור היו שרים אותו לאחר כמה פסוקים של תהילים כ"ד; "שאו שערים ראשיכם... ויבוא מלך הכבוד". הפיוט נכתב לפי אקרוסטיקון אלפביתי, פרט הקדמת ארבעה פסוקים הראשונים, וסיום שלושה האחרונים. הקורא המדוייק ישים לב שיש גם הכפלה של האותיות "ר" ו"ת".

הבה נתבונן בפיוט המיוחד הזה. ראשית, נכתב, ככל הנראה, לפי הערות של חוקרי המקרא כמו צונץ, על ידי רבי יהודה בן שמואל, מי שמכונה רבי יהודה החסיד מרגנסבורג שבבבריה (גרמניה), בסוף המאה השתים-עשרה לספירה. רבי יהודה החסיד היה דמות בולטת בתוך חסידי אשכנז. בין השאר, הוא גם המחבר העיקרי של ספר חסידים. אם כתבנו למעלה שהוא "ככל הנראה" המחבר של אנעים זמירות, הסיבה היא שהוא מיעט לחתום על פיוטיו ויצירותיו, כדי שלא להתפאר - ואפילו, יותר מזה, שילדיו לא יתפארו בעבודות של אביהם. מידת הענווה הזו, עד כדי מחיקה וביטול עצמו, מאוד אופיינית לחסידי אשכנז.

אמנם אם מסתכלים על צורת כתיבת הפיוט, הכל מופיע שם בגוף ראשון. כאילו שמי שאומר אותו נמצא דווקא במרכז העניינים! הסיבה לכך נמצאת אולי בתוכן של הפיוט. הנושא המרכזי עוסק בדימויים שונים של הבורא עולם על ידי בני אדם. כאילו שהבן אדם - הכוונה ה"אני" - מנסה לתאר את בורא העולם במימדים אנושיים, אבל ללא הרבה הצלחה. "אספרה כבודך ולא ראיתך", כלומר אני מנסה לדמיין אותך בלי לראותך. ואז מתאר אותך לפי מה שנביאי ישראל ראו. אבל לפעמים אותם תיאורים סותרים זה לזה: "ויחזו בך זקנה ובחרות ושער ראשך בשיבה ושחרות". כלומר לפעמים צעיר, לפעמים מבוגר, לפעמים שער, לפעמים קרח. "זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב כאיש מלחמות ידיו לו רב". אפשר להסביר את השינוי במראה גם לטובת האדם. אכן כאן מצפים מהבורא לשפוט ברחמים כמו איש מבוגר, אבל לעזור בשדה הקרב כמו איש צעיר, אמיץ וחזק. אבל בכל אופן, אי אפשר לראות את פני ה', בטח לא אחרי חטא העגל. כמו שה' אמר למשה רבנו, "וראית את אחוריי" - בפיטנו "קשר תפילין (מאחור) הראה לענו (הענו מכל אדם על פני האדמה, הכוונה משה)".

לסיכום, שיר הכבוד לא סתם מבטא את הקדושה מצד אחד והתמימות של הילד מצד השני. הוא מהווה אחד מהפיוטים המדגיש את גדולת הבורא, את האופי הנעלה שלו או טרנסנדנטלי ביותר. מחפשים אותו או את דמותו בכל מקום, ללא הצלחה. ובכל זאת, לשים את מילים האלו בפה של ילד, שבאופן טבעי מחפש מוחשיות בדברים, משלב גם מימד של אימננטיות, בתוך הטבע, בתוך החומר. הילד, תוך תהליך למידה שלו, מתחיל להכיר את בוראו, וממשיך להבין את החיבור העמוק שלנו למסורת היהודית. אותה מסורת שהביאה אותנו מגלות לגאולה, אותה חיבור לבורא עולם שבזכותו חזרנו מרגנסבורג לציון וירושלים! בהצלחה לשלומי שלנו, ולכל ילדי ישראל בתהליך ההכירות עם האופי הנעלה ביותר בדת משה וישראל!

מזל טוב

- מזל טוב לחתנים שלנו לשנת תשפ"ו:
 - משה כהן חתן תורה
 - גדעון מרקובסקי חתן בראשית
 - שלמה קלנר חתן "כל הנערים"
- מזל טוב לגברת ולקור-וייל להולדת הנין.
- מזל טוב למשפחת בלוך להולדת הנכדה, בת לאליה ושושנה.
- מזל טוב למשפחת הרב קוז'בסקי להולדת הנין.

"שערי שמיים פתח": תפילת הושענא רבה מרגשת במתחם הנובה

קהילת "אדרת אליהו" מודה לבורא עולם על נס החזרת החטופים החיים ביום הושענא רבה תשפ"ו

law.golan@gmail.com
sammyweindling@gmail.com
eliahouk@gmail.com
nirekal@walla.com
yoavshap89@gmail.com

0546691911
0549257286
0545723801
0502017023
0508854785

אריאל גולן
סמי וינדלינג
אליהו משה קליין
ניר קלמנוביץ
יואב שפירא